

obrazu hada, příp. draka (chthonický princip) a býka (mužský princip) s obrazem ženy v nálezech tripolské kultury, šestá se pokouší o řešení vzájemných vztahů jednotlivých typů a podtypů plastiky, jejichž funkce se ve světonázorovém systému tripolského lidu a v jeho obřadech zjevně odlišovaly, sedmá podává přehled vývoje estetických představ „tripolců“.

Pokus o někdy až detailní rekonstrukci světonázorových představ tripolského lidu, opírající se především o zásadní práce Rybakovovy a o etnografické údaje, shromážděné ve Fraserově Zlaté ratolesti, který většina poslední kapitoly (zejména subkapitoly 4–6) představuje, je samozřejmě — vzhledem k současnému stavu poznání nadstavbových složek života neolitických zemědělců obecně — spíše jen příspěvkem do diskuse, jakkoli přináší celou řadu podnětných myšlenek. S ohledem na šíři tématu není ani dost dobře možné jej zhodnotit v několika větách, zejména ne bez autooptické znalosti nálezů a hlubšího poznání především sovětské literatury k problematice. Význam studie Pogoževé je však hlavně v tom, že jde o první souborné zpracování bohatých nálezů tripolské antropomorfní plastiky a o jejich zpřístupnění v monografii, opatřené dostatečným množstvím ilustrací (ač polygrafická úroveň by mohla být vyšší), i o jejich první sumární typologickou klasifikaci a zjištění hlavních vývojových tendencí. Velmi cenný je i komplexní přehled o známých nálezo- vých situacích antropomorfní plastiky, pasus o technologii její výroby, pokusy — byť jen verbální — o rekonstrukci tripolského oděvu, obuvi apod.

Samozřejmě je možné v práci najít i některé nedostatky. Faktografické omyly jsou ojedinělé (např. autorka se domnívá, že paleolitická plastika nebyla modelována, nýbrž že byla výhradně „skulpturní“ — str. 12, 13), častější jsou však protimluvy. Např. na str. 59 uvádí, že plastiky podtypu „c₃“ se začínají objevovat již v raném stupni, ale při rozboru idolů raného stupně je vůbec nebere v potaz; na více místech uvádí nálezy zlomků velkých chodidel, které jednou interpretuje jako doklad existence extrémně vysokých plastik (str. 96), na předchozí straně o tom ale sama pochybuje, jindy zase jako zlomky podstav nádob; na str. 115 mluví o plastikách s adorační pózou, na str. 130 však jejich existenci popírá atd. V práci se též projevuje určitá metodická nedůslednost při aplikaci vlastního autorčina klasifikačního schématu. Např. — ač v něm striktně rozlišuje nezdobené — „c“ a zdobené — „a“ — podtypy, často mluví (str. 76 aj.) o soškách podtypu „c“ s malovaným ornamentem apod. Tyto drobné nepřesnosti však zásadním způsobem hodnotu práce nesnižují.

Více může náš badatel litovat toho, že autorka při práci s analogiemi ponechává — kromě ojedinělé a neorganické, zřejmě náhodně získané zmínky na str. 18 — zcela stranou bohatou antropomorfní plastiku středoevropského lengyelu. Ovšem i tak je studie A. P. Pogoževé velmi kvalitní a přínosná také pro naše bádání o neolitické plastice.

Vratislav Janák

A Béri Balogh Ádám Múzeum évkönyve (Jahrbuch des Béri-Balogh-Ádám-Museums) XIII, Internationale prähistorische Konferenz: Die Sozialarchäologie des 4. Jahrtausends — die Lengyel-Kultur und die umliegenden Kulturen, Szekszárd 1985, 387 str., četná vyobrazení.

Při příležitosti 100. výročí výzkumů M. Wosinského na lokalitě Lengyel (kom. Tolna) zorganizoval muzeum Béri Balogh Ádáma v Szekszárd v MLR ve spolupráci s Archeologickým ústavem MAV v Budapešti ve dnech 9.—12. 5. 1985 mezinárodní konferenci o lengyelské kultuře a sousedních kulturách. Záštitu nad konferencí převzali József Császár, předseda komitátní rady, a akademik Sándor Bökönyi, ředitel ArÚ MAV. Vlastními organizátory byli I. Zalai-Gaál, archeolog muzea v Szekszárd, a známý budapeštský badatel N. Kalicz. Jednání se kromě maďarských vědců zúčastnili specialisté z Jugoslávie, Rumunska, Rakouska, Československa, Polska, NDR, NSR, Francie a Itálie v celkovém počtu 65 osob. Na konferenci odeznělo 27 referátů, z nichž většina je otištěna v recenzovaném sborníku. Součástí akce bylo také otevření výstavy o lengyelské kultuře v komitátu Tolna, instalované z materiálu M. Wosin-

ského, a exkurze: účastníci si prohlédli muzeum v Szakály, byli svědky odhalení památníku M. Vosinskému přímo na lokalitě v Lengyel, navštívili terénní výzkum neolitického pohřebiště a sídliště v Mórágy-Tűzködomb a posléze měli možnost zhlédnout také soukromou sbírku lékaře György Csanádyho v Bátaszék.

Sborník referátů, který pohotově vydalo muzeum k Szekszárd jako XIII. ročník svého periodika, obsahuje kromě úvodu (F. Vandas) 28 příspěvků (zařazeny byly i některé nepřednesené referáty). Ústřední téma, jak tomu obvykle bývá, nebylo referenty striktně respektováno, a tak sborník přináší příspěvky i dosti tématu vzdálené a jen málokdy vzájemně provázané. S lengyelskou tematikou souvisejí referáty především některých maďarských, rakouských a československých badatelů. Stať protagonisty maďarského neolitu a eneolitu N. Kalicze (Über das spätneolithische Siedlungswesen in Ungarn) vytváří obecnější nadhled nad lengyelsko-potiským osídlením Maďarska v širokém kontextu s okolními regiony Referáty F. Horvátha a P. Raczkyho (Aspects of Late Neolithic changes in the Tisza-Maros Region; The cultural and chronological relations of the Tisza Region during the Middle and the Late Neolithic, as reflected by the excavations at Ócsöd-Kováshalom) se vztahují ke kulturnímu vývoji a chronologickým relacím Potisí v době zhruba současné s lengyelskou kulturou a přinášejí některé nové údaje a materiály z terénních výzkumů lokalit potiské k. (Gorzsa, Ócsöd-Kováshalom). Vstupní exposé R. Hachmanna (Fragen des frühen Neolithikums im östlichen Mittelmeerraum), stejně jako závěrečná série příspěvků italských archeologů (A. Antoniazzi, B. Bagolini, G. B. Montanari, M. M. Pasi, L. Prati, P. Biagi) mají význam pro objasnění neolitizace Středomoří, příp. severní Itálie, resp. pro dílčí klasifikaci některých italských neolitických kultur (zvl. keramičtých keramiky a keramiky „a bocca quadrata“), se středním Podunajím však mnoho společného nevykazují (původ obsidiánu z Faenza, Fornace Capuccini zůstal neobjasněn; profil příkopu z téhož naleziště, str. 346, připomíná jen vzdáleně typické hrotité příkopy lengyelských sídlišť). Stejně tak pracný příspěvek H. Hauptmanna „Probleme des Chalkolithikums in Griechenland“, přinášející periodizační přehled mladého neolitu a chalkolitu jednotlivých oblastí řecké pevniny a jeho chronologické relace v Makedonii, Thrákii, Albánii a Srbsku, zůstává na okraji ústředního tématu.

V chronologických vztazích mezi Středomořím a sev. Balkánem dochází dále M. Sefériades, zabývající se kontakty Velké uherské nížiny a východní Makedonie (importy či napodobeniny keramiky typu Szakálhát v Dikili Tasch). E. Comşa (Beachtungen über die sozialökonomische Organisation der neolithischen Gemeinschaften auf rumänischem Boden) se zamýšlí nad společenskými otázkami rumunského neolitu a N. Tasić prezentuje nové nálezy kultur Sopot-Lengyel, Lasinja a Boleráz z lokality Gradina na břehu říčky Bosut u Šidu ve Vojvodě.

Tím se dostáváme k vlastnímu tématu — k lengyelské kultuře a k řešení sociálních otázek jejich nositelů. V této souvislosti je nutno uvést v první řadě příspěvky I. Zalai-Gaála a I. Lengyel, týkající se vyhodnocení části pohřebiště v Mórágy Tűzködomb; dosud odkrytých 78 hrobů (většinou skelety ve skrčené poloze) tvoří již reprezentativní segment nekropole, hodný manipulací archeologické i antropologické analýzy, zvláště ve srovnání s jinými známými hřbitovy lengyelského lidu západního Maďarska. Aplikace moderních vyšetřovacích technik, chemickoanalytických, sérologických aj. výzkumů 68 skeletů umožnilo učinit pozoruhodné (byť předběžné) závěry stran skladby, stáří, mortality, krevních skupin, genové frekvence apod. zkoumaného fragmentu pohřbené populace, které ukazují cestu komplexnímu výzkumu v této sféře do budoucna. Celkové spojitosti jednotlivých charakteristik neolitických populací pak řeší ve svém příspěvku na základě distanční analýzy Z. K. Zoffmanová.

K hospodářským problémům lengyelské k. se dále vztahují dva příspěvky paleozoologické: S. Bökönyi (Environmental and cultural effects on the faunal assemblages of four large 4th mill. B. C. sites) analyzuje skladbu zvířecích kostí ze sídlišť v Aszód, Herpály, Poljanica a Obre a L. Bartosiewicz a A. M. Choyke prezentují zoologickou složku sídliště v Csabdi-Télizöldes.

Rada dalších statí se váže na různé problémy lengyelské civilizace ve střední Evropě. Tak J.-W. Neugebauer přináší série radiometrických a termoluminescenčních dat rakouského neolitu, Chr. Neugebauer-Maresch revokuje vývojové schéma maľované keramiky v Dolním Rakousku a všímá si i jejich vztahů s VK, J. Pavúk sleduje sídlištní podmínky neolitického osídlení na Slovensku (zvláště ve vztahu

k základním půdním typům) a V. Němejcová-Pavůvková probírá postlužianský vývoj lengyelské kultury na Slovensku (objekty č. 149/72, 239/73 a 240/73 ze Svodína). Moravský výzkum malované keramiky je zastoupen pouze sumární statí P. Košťáka o II. stupni MMK a přehledem J. Kovárníka o vývoji osídlení s MMK na jihozápadní Moravě.

Statí I. Pavlů o neolitických rondelích v Čechách (pozoruhodné shody objektu z Bylan 1 s kruhem v Těšeticích-Kyjovicích) se posouváme dále k západu, do oblastí, kam lengyelská k středního Podunají silně vyzářovala a kde ovlivnila až posléze transformovala starousedlíky s VK. Příspěvek M. Zápotocké (Die Unter-schiede und Übereinstimmungen zwischen der Lengyel-Kultur und den Gruppen mit stichverzierter Keramik: die Interpretationsmöglichkeiten) je prototypem klasické paralelizace obou civilizací, jejichž kontaktní zónu autorka dobře zná a s výjimečným citem pro archeologický materiál průběžně studuje. Podobného rázu je referát D. Kaufmanna (Der Spätlengyel-Horizont im älteren Mittelneolithikum des Elbe-Saale-Gebietes), poukazující na složitost vývoje středního Německa, kde lengyelský vliv způsobil mnohotvarost kulturního vývoje, často zjednodušovaného na schematických tabelárních přehledech více, než je únosné. J. Lichardus pak ve své statí (Lengyel IV und dessen kulturelle Vermittlerrolle bei der Herausbildung der frühen Kupferzeit Mitteleuropas) ukazuje v širších souvislostech podíl, který lengyelská civilizace (zejména na úrovni fáze Brodzany-Nitra) měla při vzniku řady periferních lengyeloidních kultur západní části střední Evropy. V severním směru, kde se vlivy ze středního Podunají kříží s vlivy z Potisí, vznikají na území Polska lengyelsko-polgárské skupiny; jejich vývoj resumuje, bohatými ilustracemi doprovází a chronologickou tabulkou (str. 321) doplňuje J. K. Kozłowski. Jediným, zato obsažným a faktograficky bohatým příspěvkem z oblasti lengyelského „křemenářství“ je statí M. Kaczanowské (Aus den Studien der Feuersteinindustrie der Lengyel-Kultur), která vlastní tematiku uzavírá.

Bádání o lengyelské civilizaci doznalo v posledních decénních velkých rozměrů a značně zrychlilo tempo; vyrostla nová generace specialistů, vžily se nové výzkumné metody, zobecnil interdisciplinární přístup, vznikly celé týmy odborníků různých oborů. Nové myšlenky, nová fakta, nové interpretace jsou výsledkem rozšiřujícího se procesu poznání. Množí se také mezinárodní setkání, na nichž se konfrontují výsledky jednotlivých tvůrčích center i jednotlivců. Je to jev na jedné straně potěšitelný, na druhé straně i varující: zdá se, že není možno 1–2krát do roka přicházet s novými, dokonale propracovanými závěry; autoři proto mají tendenci se opakovat či nutit se k novým pohledům na problémy násilím. V tom je možno spatřovat nebezpečí jisté inflace myšlení. Naštěstí však archeologie přináší rok co rok vesměs nějaký nový originální materiál, který je sám o sobě schopen zaujmout. Také účastníci jednotlivých konferencí se značně obměňují, takže příval informací z takovýchto setkání nehrozí změlením.

Recenzovaný sborník, pečlivě připravený maďarskými kolegy a také vytištěný na slušné grafické úrovni, není v žádném případě dokladem samoučelné akce. Přes jistou disproportionálnitu jednotlivých příspěvků a nestejně zastoupení hlavních oblastí existence lengyelské kultury znamená opětňý posun v poznání vytčeného tématu vpřed. Navíc je třeba velmi ocenit aktuálnost konference, která je dokladem rozvíjení tradic bádání, jež v minulosti země sehrálo ve vědě významnou roli.

Vladimír Podborský

Janusz Kruk—Sarnunas Millsauskas, Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury tubelsko-wołyńskie (2800—2700 lat p. n. e.), IHKM PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1985, 139 str., 25 obr., 14 kreslených a 25 statistických tabulek.

V kooperaci IHKM PAN a univerzity státu New York v Buffalo (USA) proběhl v několika minulých letech (prvá sondáž 1967; vlastní práce 1974—1977) výzkum